

Βιβλιοκριτική Books review

Χαράλαμπος Σ. Ιεροδιακόνου
**Ο Αριστοτέλης για τη φιλία και τον έρωτα:
 Ψυχαναλυτική διερεύνηση στα «Ηθικά»
 του φιλοσόφου**

Εκδόσεις Μαστορίδη, Θεσσαλονίκη, 2006,
 σελ. 280

Ο Καθηγητής Ιεροδιακόνου, τα τελευταία χρόνια, ύστερα από εκτενή και σε βάθος μελέτη των έργων του Αριστοτέλη, μας παρουσιάζει κάθε τόσο με ομιλίες και άρθρα του και νέες πλευρές της ψυχολογικής διεισδυτικότητας του Μακεδόνα φιλοσόφου. Μετά το προηγούμενο βιβλίο του «Ψυχολογικά θέματα στον Αριστοτέλη – από τη σκοπιά ενός ψυχιάτρου» (2004), υπάρχει στη διάθεσή μας σήμερα ένα άλλο βιβλίο σχετικά με τις απόψεις του Σταγειρίτη φιλοσόφου για δύο σημαντικές συναισθηματικές καταστάσεις του ανθρώπου, τη φιλία και τον έρωτα. Ο Ιεροδιακόνου σταχυολογεί κείμενα από έργα του Αριστοτέλη (που ο αναγνώστης μπορεί να βρει στις αριστερές σελίδες του βιβλίου) και προβαίνει στα δικά του σχόλια, που αφορούν σε αντιστοιχίες, παραλληλισμούς ή και αντιθέσεις των απόψεων του φιλοσόφου προς σύγχρονες τοποθετήσεις της Ψυχιατρικής ή και Ψυχανάλυσης, απ' όπου καταδεικνύεται η ψυχολογική πολυπλευρότητα, αλλά και επικαιρότητα του αρχαίου στοχαστή.

Το νέο βιβλίο «Ο Αριστοτέλης για τη φιλία και τον έρωτα – ψυχαναλυτική διερεύνηση στα «Ηθικά» του φιλοσόφου» βασίζεται στα «Ηθικά Νικομάχεια» και «Ηθικά Ευδήμεια» του Αριστοτέλη. Σχετικά με τη

φιλία απαρτίζονται τα κεφάλαια «Η ανάγκη και τα είδη της φιλίας» και «Καθοριστικές συνθήκες για τη φιλία». Είναι αξιοσημείωτος ο ρεαλισμός με τον οποίο ο φιλόσοφος καταγράφει την κοινωνική και ψυχολογική διάσταση της φιλίας. Διακρίνει τρία είδη φιλίας, εκείνη που κατατείνει προς το καλό και αγαθό (την οποία και συνιστά) και άλλες φιλίες που κυνηγούν το ηδονικό ή το χρήσιμο για το ατομικό συμφέρον. Αναγνωρίζοντας ο Σταγειρίτης την ψυχολογική ιδιαιτερότητα του κάθε ανθρώπου, δεν κατακρίνει κανένα, φέρνοντας παραδείγματα αλληλοστήριξης των φίλων υπό ποικίλες συνθήκες.

Για τη διατήρηση, ωστόσο, μιας φιλίας ο Αριστοτέλης προβαίνει σε διαπιστώσεις ψυχολογικά πολύ εύστοχες: Αναγκαία είναι η αμοιβαιότητα, η ανταπόκριση βάσει των προτιμήσεων του φίλου, τα κοινά ενδιαφέροντα, η εμπιστοσύνη του ενός προς τον άλλο κ.λπ. Ο Ιεροδιακόνου, συζητώντας, υπογραμμίζει τη σημασία που δίνει ο φιλόσοφος στην εναρμόνιση των χαρακτήρων για τη στερέωση μιας φιλίας, χωρίς πάθη και παροδικούς συναισθηματισμούς.

Στο βιβλίο περιέχονται δύο κεφάλαια, που πραγματεύονται από ψυχολογικής σκοπιάς όσα ο Αριστοτέλης αναφέρει για τη «Συγγενική αγάπη», καθώς και για τον «Έρωτα και τους νέους». Ο συγγραφέας επιλέγει από το αρχαίο κείμενο τις σχετικές περικοπές και διαχωρίζονται με τον τρόπο αυτόν υποκεφάλαια για την πατρική στοργή, τη μητρική αγάπη, τα συναισθήματα των παιδιών προς τους

γονείς και τις σχέσεις μεταξύ αδελφών. Από το σχολιασμό που ακολουθεί προκύπτει η διαχρονικότητα των ψυχολογικών μηχανισμών στις ενδοοικογενειακές σχέσεις και, βέβαια, η οξυδέρκεια από πλευράς του Σταγειρίτη στην εντόπισή τους.

Το θέμα του έρωτα, όπως καταδεικνύει στη συζήτηση ο Ιεροδιακόνου, ο Μακεδόνας φιλόσοφος το προσεγγίζει με μια (θα λέγαμε σήμερα) βιο-ψυχοκοινωνική θεώρηση. Τονίζει τη δύναμη της φύσης, του πόθου και της ηδονής, αλλά και της ψυχολογικής ανάγκης για «κατ' αρετήν ομοιότητα» στο χαρακτήρα των ερωτευμένων. Ψυχογραφικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιγραφές περιπτώσεων φιλονικιών στο ζευγάρι εξαιτίας της ευμεταβλητότητας των νέων, διαφοράς στην ηλικία, κοινωνικών δυσχερειών κ.ά.

Στο κεφάλαιο «Αγάπη προς εαυτόν- Ναρκισσισμός» ο συγγραφέας του βιβλίου, αναφέροντας παραδείγματα διαπροσωπικών σχέσεων που περιγράφει ο φιλόσοφος για να στηρίξει τις απόψεις του, αναδεικνύει τους διαφαινόμενους ψυχολογικούς μηχανισμούς, οι οποίοι έχουν πολλές ομοιότητες με έννοιες που αιώνες αργότερα επεξεργάστηκαν οι ψυχαναλυτές. Παρόμοιο υλικό δίνεται και για ένα άλλο σημαντικό θέμα, την ηδονή, στο τελευταίο κεφάλαιο με το ερώτημα «Ηδονή – Ψυχοβιολογικό κίνητρο ή/και στόχος;». Συζητούνται οι ιδιότητες της ηδονής, ο λειτουργικός της ρόλος, η επίδρασή της στην εξέλιξη της προσωπικότητας κ.ά. και παραθέτονται συγκριτικά οι απαντήσεις Φιλοσοφίας και Ψυχανάλυσης.

Τα θέματα των σχέσεων Ψυχιατρικής και Φιλοσοφίας, με τα οποία ασχολείται το τελευταίο διάστημα ο Καθηγητής Ιεροδιακόνου, αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος και σε μερικές ψυχιατρικές κοινότητες άλλων χωρών. Με την παρούσα πρωτότυπη έκδοσή του (και την προηγούμενη) ο συγγραφέας φέρνει στο φως, με τρόπο εύληπτο, μια διαφορετική οπτική γωνία, την ψυχολογική, των απόψεων ενός από τους σπουδαιότερους φιλοσόφους της αρχαίας μας κληρονομιάς. Το βιβλίο, με τα τεκμηριωμένα δίπλα στο αρχαίο κείμενο σχόλια, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάθε Έλληνα ψυχίατρο και γενικά ευρύνει τους ορίζοντες σκέψεων και

δίνει εναύσματα νέων προβληματισμών για κάθε επιστήμονα ή μελετητή.

Β.Π. Κονταξάκης
Αναπληρωτής Καθηγητής Ψυχιατρικής,
Πανεπιστήμιο Αθηνών,
«Αιγινήτειο» Νοσοκομείο, Αθήνα

Ch. S. Ierodiakonou

**Aristotle on friendship and eros:
a psychoanalytic search in his "Ethics"**

Mastorides, Thessaloniki, 2006, pp. 280

The author selected from the works of Aristotle "Nicomachean and Eudemean Ethics" passages dealing with friendship and love and makes comments on them from a psychiatric or psychoanalytic viewpoint.

Aristotle underlined the need of every human being for friendship and with remarkable acuity he put down the conditions under which a friendship can last: Mutual give-and-take, adaptation to the needs of the friend, common interests, trust between each other etc.

Ierodiakonou points to the ability of Aristotle to observe intrafamilial relations in a realistic way, when he discusses what the philosopher said about paternal affection, maternal love, relations between brothers etc. According to the author a psycho-bio-social approach of the ancient philosopher is shown in the latter's texts about erotic love, since he stresses the strength of Nature, desires and pleasure on the one hand, and on the other the importance of personality and social conditions for the solidarity of such a love. The description of cases of quarrels between lovers because of differences in age, social difficulties etc. is unique.

In the chapter "Self-love and Narcissism" the penetrating way of thinking of the philosopher is illustrated in the examples he brings about interpersonal relations. Certain psychological mechanisms of defense become evident, which strongly remind

one of the findings of psychoanalysts many centuries later. Ierodiakonou discusses another important subject brought up in the "Ethics" by Aristotle, that of pleasure. Its various properties, the functional role of pleasure, its effect on the development of personality etc. are shown in a way that has many similarities or is parallel to modern psychological knowledge.

V.P. Kontaxakis
Associate Professor of Psychiatry,
University of Athens,
"Eginition" Hospital, Athens

Επιμέλεια: Γ. Αμπατζόγλου, Σ. Μανωλόπουλος,
Ζ. Παπαληγούρα, Α. Σκούλικα

**Προσεγγίσεις της υποβοηθούμενης
αναπαραγωγής**

University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2006

Η Ελληνική Εταιρεία για την Ψυχική Υγεία των Βρεφών έχει αρχίσει από το 1998 μια προσπάθεια προσέγγισης ζητημάτων που αφορούν στα βρέφη, τους γονείς τους και το κοινωνικό περιβάλλον, με την έκδοση μιας σειράς πολυσυγγραφικών τόμων, από τον ίδιο εκδοτικό οίκο της Θεσσαλονίκης.

Κυκλοφόρησαν ήδη οι: «Προσεγγίσεις της γέννησης» (1998), «Προσεγγίσεις του βρέφους» (2001) και «Η ψυχογενής ανορεξία του βρέφους, Οι συναντήσεις με τα βρέφη, Υιοθετεί» (2004), με επιμέλεια των Γ. Αμπατζόγλου και Σ. Μανωλόπουλου, συγκεντρώνοντας τα κείμενα πλειάδας συγγραφέων.

Ο τέταρτος αυτός τόμος εγκαινιάζει τη διεύρυνση της ομάδας σύνταξης, με σκοπό τη σφαιρική προσέγγιση των, αναγκαστικά, πολυκεντρικών αυτών

ζητημάτων. Ο υπότιτλος της σειράς είναι «Γονείς και βρέφη, οι πρώτοι δεσμοί».

Ο τόμος προσεγγίζει το θέμα σε πέντε ενότητες, από βιοηθική, ιατρική, νομική, ψυχολογική και ψυχοθεραπευτική άποψη, με τα κείμενα:

Εισαγωγικά θέματα

και βιβλιογραφική ανασκόπηση:

Β. Ταρλατζής: Τεχνικές ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής

Ζ. Παπαληγούρα: Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή: Ψυχολογικές παράμετροι, και Ο ρόλος του ειδικού της ψυχικής υγείας στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Ε. Μπίλη, Β. Ταρλατζής: Μέθοδοι υποβοηθούμενης αναπαραγωγής: Πνευματική και σωματική υγεία των παιδιών που προέρχονται από αυτές

Ε. Λαζαράτου: Από την επιθυμία στην πράξη: Τα παιδιά της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Κλινικές και θεωρητικές προσεγγίσεις:

Κ. Σοφία: Ψυχοσωματικοί διάλογοι – Διαδρομές στα ίχνη του Winnicott

Ν. Γκουγκουλή: Σκέψεις για τις θεωρητικές δυσκολίες απέναντι στις σύγχρονες κλινικές καταστάσεις

Α. Ποταμιάνου: Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. Σκέψεις γύρω από την πρακτική της φέρουσας μητέρας

Γ. Αμπατζόγλου: Υιοθεσία και υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Α. Αλεξανδρίδης: Πρώιμα ψυχικά στάδια και ψυχογενής στειρότητα

Ι. Παναγιωτοπούλου-Αχείμαστου: Η επιλογή της τεχνητής γονιμοποίησης, τρόπος ελέγχου του σώματος και της επιθυμίας παιδιού

Α. Σκούλικα: Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή: Το ζήτημα της γνωστοποίησης ή της αποσιώπησης της πραγματικότητας και οι επιπτώσεις της στην ψυχική λειτουργία και Το ζήτημα της εμβρυϊκής μείωσης και οι επιπτώσεις της στην ψυχική υγεία.

Ερευνητικές εργασίες:

Μ. Χατζηανδρέου: Νέες αναπαραγωγικές τεχνικές και οι επιπτώσεις τους στην πρώτη σχέση μητέρας-παιδιού

Γ. Τζαμαλούκα, Ι. Χλιαουτάκης: Η αποδεκτικότητα της χρήσης γαμετών και δάνειας μήτρας από άνδρες και γυναίκες αστικών κέντρων της Ελλάδος

Χ. Γκαϊνταρτζή, Ε. Παναγοπούλου, Β. Ταρλατζής: Ο ρόλος της κοινωνικής στήριξης στην απόκρυψη της υπογονιμότητας και της θεραπείας της και οι συνέπειες της απόκρυψης στην ψυχική υγεία γυναικών που κάνουν εξωσωματική γονιμοποίηση.

Μαρτυρίες και σχόλια:

Σ. Κωτσόπουλος: Το παιδί στην αρχαία ελληνική κοινωνία

Σ. Μανωλόπουλος: Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και ιστορικότητα

Θ. Τζαβάρας: Σημειώσεις για την «ιατρικώς» υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Μ. Αθανασοπούλου: Ένα θαύμα με πολλά προβλήματα

Κ. Δασκαλάκη: Μέσα από μια χαραμάδα.

Νομικά και ηθικά ζητήματα:

Ε. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη: Η ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή: Η νέα ελληνική νομοθεσία

Γ. Delasi de Parseval: Σχόλιο για το νόμο υπ' αριθμό 3089 περί «ιατρικής υποβοήθησης στην ανθρώπινη αναπαραγωγή»

Α. Κερασίδου: Ηθικά προβλήματα της ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Παρά τις τεχνικές προόδους, το ποσοστό επιτυχίας αυτών των μεθόδων κινείται γύρω στο 20%, ενώ οι ψυχολογικές επιπλοκές σε αυτό το «κυνήγι του παιδιού» είναι πολλαπλές, με μακροχρόνιες επιπτώσεις. Οι διάφορες ιατρικές τεχνικές δεν είναι ψυχολογικά ανώδυνες, με ακραίο παράδειγμα την «εμβρυϊκή μείωση», στην περίπτωση πολύδωμων κυήσεων. Η χρήση δότη σπέρματος ή ωαρί-

ων θέτει ακόμα πιο σύνθετα ζητήματα σε ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο, ενώ η προσφυγή σε «υποκατάστατη μητέρα» θέτει ζητήματα που αφορούν σε θεμελιώδεις νομικές αρχές των σύγχρονων κοινωνιών.

Η ανεξήγητη στειρότητα και η «ψυχογενής υπογονιμότητα» έθεσαν ζητήματα που άλλοτε βρήκαν και άλλοτε όχι μια οργανική εξήγηση. Οι ψυχολογικοί παράγοντες αναδεικνύονται ιδιαίτερα στην περίπτωση των στειρών ζευγαριών, που αποκτούν δικά τους παιδιά, αφού πρώτα υιοθετήσουν ένα. Η ψυχοθεραπευτική προσέγγιση, φωτίζοντας το τι σημαίνει η απόκτηση ενός παιδιού και τις τραυματικές εμπειρίες γύρω από αυτά τα ζητήματα, προσφέρει μεγάλη βοήθεια, σε ό,τι αφορά στα ψυχικά δυναμικά μιας διαδικασίας αναγκαστικά πολυσύνθετης. Συχνά, τα ψυχολογικά προβλήματα εμφανίζονται κάτω από ένα κοινωνικό κάλυμμα και ο ψυχίατρος ή ο ψυχοθεραπευτής πρέπει να διακρίνει και να προσεγγίσει ζητήματα όπως η ψυχική παράσταση της εγκυμοσύνης ή να κινητοποιήσει το «πάγωμα» των ψυχικών παραστάσεων, που παρουσιάζουν οι υποψήφιοι γονείς, όπως αυτή του συγκεκριμένου-«παγωμένου» φανταστικού παιδιού.

Σημαντική είναι επίσης η διαπίστωση ότι τα παιδιά που γεννιούνται με αυτές τις μεθόδους παρουσιάζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό χρωμοσωμικές και συγγενείς ανωμαλίες καθώς και βραδύτερη ψυχοκινητική ανάπτυξη, καθιστώντας την προσεκτική τους παρακολούθηση απαραίτητο όρο για την ομαλή εξέλιξή τους.

Οι γονείς αυτοί, όταν φθάσουν σε ψυχοθεραπεία, μπορούν να ομαδοποιηθούν σε αυτούς που δεν μπόρεσαν να επεξεργαστούν τις συγκρούσεις και τα συναισθήματά τους γύρω από τη στειρότητα, σε αυτούς με δύσκαμπτη ψυχική λειτουργία και σε αυτούς που κυριαρχούνται από την ανάγκη (υπερ)προστασίας και απομάκρυνσης κάθε πιθανού κινδύνου από το παιδί.

Η ανάγνωση αυτού του τόμου προσφέρει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση ενός ζητήματος, που θέτει σύνθετα προβλήματα στην κλινική μας πρακτική.

Δ.Ν. Πλουμπίδης

Editors: G. Abatzoglou, S. Manolopoulos,
Z. Papaligoura, A. Skoulika

Approaches of assisted reproduction

University Studio Press, Thessalonica, 2006

This volume contains 25 texts of 24 authors, approaching the different aspects of assisted reproduction, from a bioethical, legal, medical, psycho-

logical and psychotherapeutic point of view. The accent is on the psychotherapeutic approaches of women and couples during the process of an assisted pregnancy and of children and their parents after a successful one. A regular follow up of these children and parents is useful in order to face a number of factors of risk.

D.N. Ploumpidis